

CERAMICA LINIARĂ DE LA HĂRMAN

de ALEXANDRINA D. ALEXANDRESCU

În cursul săpăturilor executate în livada C.A.P. Hărman, jud. Braşov¹ s-au găsit în număr relativ mare, fragmente ceramice liniare. Acestea nu au apărut însă într-o depunere bine delimitată ci amestecate uneori cu materiale mai vechi sau mai noi.

Aspectul, în parte deosebit, pe care îl are ceramica liniară de la Hărman ne-a determinat să o aducem în discuție. Nu vom face o prezentare amănunțită a categoriilor ceramicii liniare întrucât în mare aparțin celor obișnuite. Subliniem doar prezența în pasta celor mai multe fragmente a nisipului. La Hărman sînt prezente toate cele trei categorii ceramice obișnuite: grosolană — pleavă multă, intermediară — cu pleavă fină și puțină și cea fină. La o mică parte din fragmente s-au observat și cioburi pisate în pastă.

Ceramica grosolană este inegal arsă, de unde și culoarea variază de la cenușiu-brun deschis pînă la negru-brun numai puține sînt brun-gălbui deschis, în general interiorul are o nuanță mai închisă (fig. 1—2). În această categorie atragem atenția asupra unor fragmente (fig. 2/9—11) cu bune analogii la Tîrpești și în unele așezări din U.R.S.S.², la care decorul constă din adîncituri pe buza și corpul vasului asociate cu butoni.

Ceramica fină și semifină este de asemenea inegal arsă, culoarea variind de la cenușiu-gălbui pînă la cenușiu-brun închis aproape negru. Calitatea pastei variază în funcție de procentul de pietricele, mică și nisip care dau aspectul mai dur sau mai moale. Printre fragmentele de vase decorate cu „capete de note“, care în general aparțin categoriei fine cu pereții subțiri, sînt și fragmente din vase cu pereții mai groși (fig. 3/1—3,5), la unele fiind

¹ A. D. Alexandrescu, I Pop, Marcu, *Raport asupra săpăturilor de la Hărman 1961—1968*, în *Materiale X* (în pregătire).

² E. K. Cernys, *Territoire orientale des tribus de la céramique linéaire*, în *Atti del VI Congresso internazionale delle scienze preistoriche e protostoriche*, Roma, 1962, II, p. 263 și urm., pl. XLV—1/10—11.

prezentă în pastă și pleavă fină (ca la fragmentul fig. 5/6). De remarcat că fundurile vaselor sînt mai mult sau mai puțin profilate, ajungîndu-se chiar la o ușoară albiere pentru mai multă stabilitate (fig. 5/3, 6), spre deosebire de forma „clasică”, la care abia se simte trecerea de la fund la perete.

Tot în cadrul ceramicii cu „capete de note” se remarcă la unele fragmente lustruirea după realizarea decorului (fig. 3/7), realizarea „capetelor de note” ca niște mici incizii (fig. 4/1—3), sau „capete de note” plasate între portative (fig. 4/3—6, 7/2) sau, în sfîrșit, pe peretele vasului, împărțirea în metope a decorului (fig. 7/3); mai amintim și un fragment (fig. 7/5) la care liniile incizate și „capetele de note” apar într-o formă care nu mai are nimic comun cu decorul clasic liniar.

Mai multe fragmente din categoria fină sînt decorate cu „capete de note” dar fără „portativ”; la acestea am subliniat tendința de a se trece de la forma obișnuită de bol la vase cu peretele în partea superioară aproape vertical (fig. 6/9) sau chiar ajunge să capete forma bitronconică cu peretele îngroșat în dreptul diametrului maxim (fig. 6/10).

Este de neîgăduit asemănarea între ceramica liniară de la Hărman și cea ce V. Teodorescu a denumit „aspectul Sudiți”³. Situația în care s-au aflat materialele la Sudiți nu este prea clară, așa cum pe bună dreptate a subliniat E. Comșa⁴, care pe baza descoperirilor de la Dudești, crede că se puteau amesteca încă din vechime fragmente liniare propriu-zise cu altele de tip Dudești, socotind chiar unele fragmente ceramice liniare de „aspect Sudiți”⁵ ca aparținînd mai curînd culturii Dudești, ceea ce nu ni se pare sigur. Fără îndoială că o parte din ceramica liniară „clasică” de la Sudiți ar putea fi contemporană cu materialele Dudești de acolo, dar acest sincronism este mai puțin probabil pentru materialele „de aspect Sudiți”, care după descoperitorul lor dau naștere fazei Boian I (Bolintineanu)⁶.

Este drept că la Sudiți și Ghenoaia unele vase au forma „clasică”, dar cele mai multe „tind spre un contur bitronconic însoțit mereu de îngroșarea peretelui”⁷. S-ar putea deci presupune că formele „clasice” reprezintă pe primii veniți (și ar fi utilă o statistică chiar și numai în cadrul materialelor scoase în „sondaje sumare”), care în contact cu o cultură vecină — rămîne de văzut despre ce cultură poate fi vorba — au ajuns cu timpul să se pre-

³ Victor Teodorescu, *Date preliminare privind cultura cu ceramică liniară din teritoriul de la sud de Carpați al României*, în SCIV, 17, 1966, 2, p. 223 și urm.

⁴ Eugen Comșa, *Date noi cu privire la relațiile dintre cultura Dudești și cultura ceramicii liniare*, în SCIV, 20, 1969, 4, p. 567 și urm.

⁵ V. Teodorescu, *op. cit.*, fig. 4/1—5.

⁶ *Ibidem*, p. 231.

⁷ *Ibidem*, p. 226. 228.

zinte sub „aspectul Sudiți“. Este însă, tot atât de posibil, să nu fi fost încă surprinși primii veniți, formele „clasice“ dăinuind și în cadrul aspectului amintit și să avem de a face aici cu o cultură de amestec la granița între culturi în care s-au îmbinat elemente liniare și Bolintineanu și în care zonă ar fi normal ca acestea din urmă să apară mai pregnant decât în Țara Bîrsei.

Prin descoperirea așezării liniare târzii de la Țirpești⁸ s-a putut constata că în această regiune a Moldovei purtătorii culturii dăinuie pînă într-o perioadă târzie. Date fiind analogiile din materialele de la Țirpești și cele de la Hărman, putem face presupunerea că unele grupuri de purtători ai culturii cu ceramică liniară pătrund din Moldova, probabil prin pasul Ghimeș-Palanca în sud-estul Transilvaniei — drum marcat prin descoperirea de la Dancu⁹ — coborînd pe Olt în Țara Bîrsei — unde pînă în prezent se cunosc două puncte cu astfel de descoperiri — la Hărman și Brașov¹⁰ — mai departe drumul pe Olt fiind indicat de fragmentul ceramic de la Rupca¹¹.

Această pătrundere în Transilvania a putut avea loc deja într-o etapă cînd ceramica era încă decorată în stil clasic sau poate abia în etapa cînd la tipurile clasice se adaugă elemente noi sau se transformă cele vechi. Oricum purtătorii culturii cu ceramică liniară din sud-estul Transilvaniei vin în contact cu purtătorii culturii Bolintineanu, ceea ce nu a putut avea loc decât în vremea cînd aceștia ocupau încă aria lor de formare și anume nord-estul Munteniei și probabil și zona vecină din sud-vestul Moldovei, adică acolo unde pînă în prezent nu avem documentate nici urme Dudești, nici liniare, pentru că numai aici putea avea loc îmbinarea celor două culturi care dau naștere primei faze a culturii Boian¹², deci într-o vreme cînd aceștia nu fuseseră încă dislocați spre sud de către celălalt grup de purtători ai cera-

⁸ S. Marinescu-Bilcu, *Unele probleme ale neoliticului moldovenesc în lumina săpăturilor de la Țirpești*, în SCIV, 19, 1968, 3, p. 396 și urm., fig. 3 și 4; idem, *L'habitat à céramique rubanée de la station néolithique de Țirpești et quelques problèmes de la céramique rubanée de Roumanie*, în *Actes du VII Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, Prague 2—27 août 1966, Praga 1970, p. 423 și urm.

⁹ Dorin Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Populară Română din anul 1963*, în SCIV, 15, 1964, 4, p. 553.

¹⁰ Brașov-Stejeriș, din „Iutărie“ vas fragmentar, Muzeul județean Brașov, inv. nr. 7304.

¹¹ Vladimir Dumitrescu, *O descoperire cu ceramică Criș și cu ceramică liniară în Transilvania de sud-est*, în *Omagiul lui Constantin Daicoviciu*, București, 1960, p. 161 și urm., fig. 1/5. Fragmentul este socotit de Eugen Comșa (*Quelques nouvelles données sur la civilisation à céramique rubanée en territoire roumain*, în *Symposium über die aktuellen Fragen der Bandkeramik*, Székesfehérvár 20—22 Mai 1970) ca aparținînd unei faze mai vechi. Cit privește liniarul din centrul Transilvaniei pe Mureș, N. Vlăsa (*Cultura ceramicii liniare în Transilvania*, în SCIV X, 1959, 2, p. 244) socoate puțin probabil ca să fie venit din Moldova, ceea ce mai rămîne de demonstrat.

¹² Vezi harta la S. Morintz, în *Dacia*, N. S., VII, 1963, fig. 15 la p. 46 (G. Cantacuzino și Seb. Morintz, *Die jungsteinzeitlichen Funde in Cernica*.)

micii liniare, coborâți pe Siret. O parte din acest din urmă grup ajunsese să ia contact cu purtătorii culturii Dudești¹³, dar abia mai târziu unii dintre ei vor ajunge să provoace dislocarea purtătorilor culturii Bolintineanu¹⁴.

Importurile Bolintineanu (fig. 8/1—4) ca și preluarea de către liniarul târziu de la Hărman a elementelor care dau „aspectul Sudiți“ (fig. 4/15 = fig. 6/11 și 12) nu ar fi fost posibile fără apropierea de aria culturii Bolintineanu. Aceste preluări nu se datoresc neapărat unei relații de descendență printr-o variantă de tranziție cum s-a socotit¹⁵, ci vecinătății. Contemporaneitatea între liniarul târziu și Bolintineanu este documentată, pe de o parte, prin prezența în partea superioară a stratului I de la Vădastra a unui fragment ceramic liniar și a unui vas Bolintineanu¹⁶, pe de altă parte, prin prezența la Cernica în mediu Bolintineanu a unor fragmente de „aspect Sudiți“¹⁷. Aceasta confirmă presupunerea că importurile Bolintineanu ca și elementele Bolintineanu preluate în „aspectul Sudiți“ se integrează în așezarea liniară târzie de la Hărman marcând poate perioada târzie a acesteia, chiar dacă nu au fost găsite în cadrul unui complex închis. Astfel apare justificată lungimea existenței liniarului cel puțin pînă în vremea corespunzând primei faze a culturii Boian¹⁸.

Și dacă mai de mult E. Comșa¹⁹ se întreba dacă între culturile Criș și Giulești în sud-estul Transilvaniei nu s-au intercalat alte comunități aparținând fazei Bolintineanu a culturii Boian sau civilizația liniară, descoperirile din ultimii ani arată că ambele culturi sînt documentate în această regiune și efectiv se plasează între cultura Criș și faza Giulești a culturii Boian, aceasta din urmă prezentă și ea la Hărman prin cîteva fragmente ceramice (fig. 8/5—7).

Amintim că în așezarea liniară târzie care în bună parte păstrează aspectul clasic al culturii dar în care apar elemente noi în decor — ne

¹³ La Dudești, într-o groapă cu materiale Dudești II, a apărut și ceramică liniară atribuită fazei IV-E. Neustupný, respectiv sfîrșitul fazei mijlocii-B. Soudský. E. Comșa, *op. cit.*

¹⁴ Seb. Morintz, *op. cit.*, p. 50—51; Vezi și Eugenia Zaharia, *Angaben über die Boian-Giulești-Kultur*, în *Dacia*, N. S., XI, 1967, p. 24; E. Comșa (*Istoria comunităților culturii Boian*, autoreferat, București, 1967, p. 48) socoate că fazei Bolintineanu din Muntenia ar trebui să-i corespundă în Moldova probabil o ceramică liniară dintr-o fază târzie, în parte deosebită de aspectele documentate pînă acum. Ori acest aspect deosebit nu poate fi altul decît cel prezent la Tirpești.

¹⁵ Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 25.

¹⁶ Corneliu Mateescu, *Săpăturile arheologice la Vădastra*, în *Materiale*, V, 1959, p. 66, fig. 22 și *Materiale*, VII, 1961, p. 58, fig. 1/2 și 2.

¹⁷ Gh. Cantacuzino și Sebastian Morintz, *Descoperirile arheologice de la Cernica ...*, în *Materiale de istorie și muzeografie*, VI, p. 7 și urm., fig. 4 jos.

¹⁸ Seb. Morintz, în *Dacia*, N. S., VII, tabel cronologic, p. 51, fig. 16.

¹⁹ E. Comșa, *La civilisation de Criș sur le territoire de la R. P. Roumaine*, în *Acta Archaeologica Carpathica*, I, 2, 1959, p. 181.

referim în primul rând la „capetele de note“ fără „portativ“ — așa cum apar și la Tîrpești, se adaugă elementele Sudiți și Bolintineanu. Pentru datarea târzie a ceramicii liniare de la Hărman vorbesc și unele fragmente ceramice de pildă cel din fig. 4/14—7/7 care provine de la un vas tronconic cu gura ușor în pîlnie, ce amintește de forma „glastră“ din cultura Tisa; decorul lui meandric diferă de cel liniar, iar banda din partea superioară a vasului este alcătuită din linii orizontale neglijent trasate, cu capete de note dispuse disparat. Alt fragment (fig. 4/13=7/4) de la un bol cu peretele foarte puțin arcuit, este decorat în partea superioară de o bandă cu elemente spiralice sub care urmează o bandă de linii orizontale cu capete de note. Asemenea decor pe bandă orizontală sub buză nu este nicidecum obișnuit în liniar, însă asemenea bandă, dar cu decor meandric, vom întîlni la un vas de la Hotarele, în faza Giulești a culturii Boian²⁰. Aceasta nu înseamnă că descoperirile de la Hărman acoperă neapărat toată perioada dintre culturile Criș și Boian faza Giulești, deși există această posibilitate sigur însă pe aceea corespunzînd fazei Bolintineanu a culturii Boian. Cele câteva elemente de import Bolintineanu din cuprinsul așezării liniare tîrzii nu pot constitui încă o dovadă a lărgirii ariei de formare a culturii Bolintineanu, care ar cuprinde și sud-estul Transilvaniei²¹, regiune în care liniarii dăinuie probabil pîna la apariția purtătorilor fazei Giulești a culturii Boian.

Purtătorii culturii Dudești, care ocupau o bună parte a Munteniei, vor fi dislocați spre vest în momentul în care purtătorii culturii Bolintineanu își părăsesc aria lor de formare mutîndu-se în sud, dar ocupînd o arie mai restrînsă decît a predecesorilor lor, arie mărginită de descoperirile de la București—Crășani—Pietrele—Vărăști. Așa se explică și apariția imediată post Bolintineanu a etapei Greaca a fazei Boian II în această zonă.

Prima fază a culturii Boian care nu s-a putut naște decît la zona de contact între liniar și Dudești deci NE Munteniei așa cum a arătat S. Morintz²², zonă în care nu întîlnim încă ceva care să corespundă etapei Greaca, dar în care nu este imposibil să dăinuie liniarul tîrziu de „aspect Sudiți“ și abia o etapă mai târzie a fazei Boian II îi va lua probabil locul. Aceasta ar explica și puternica influență a liniarului în Boian—Giulești etapa Aldeni. Și tot acestui liniar tîrziu i se poate datora influența în prima fază a culturii Precucuteni, prezentă și ea în sud-estul Transilvaniei²³.

²⁰ Eugen Comșa, *Săpături de salvare și cercetări de suprafață în regiunea București*, in SCIV, VI, 1953, p. 411 și urm., fig. 9/2 și 10.

²¹ Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 37—38.

²² Seb. Morintz, *op. cit.*, p. 50.

²³ Zoltán Székely, *Contribuție la studiul culturii Precucuteni în valea Oltului*, in *Culegere de studii și cercetări*, I, Brașov, 1967, p. 75 și urm.

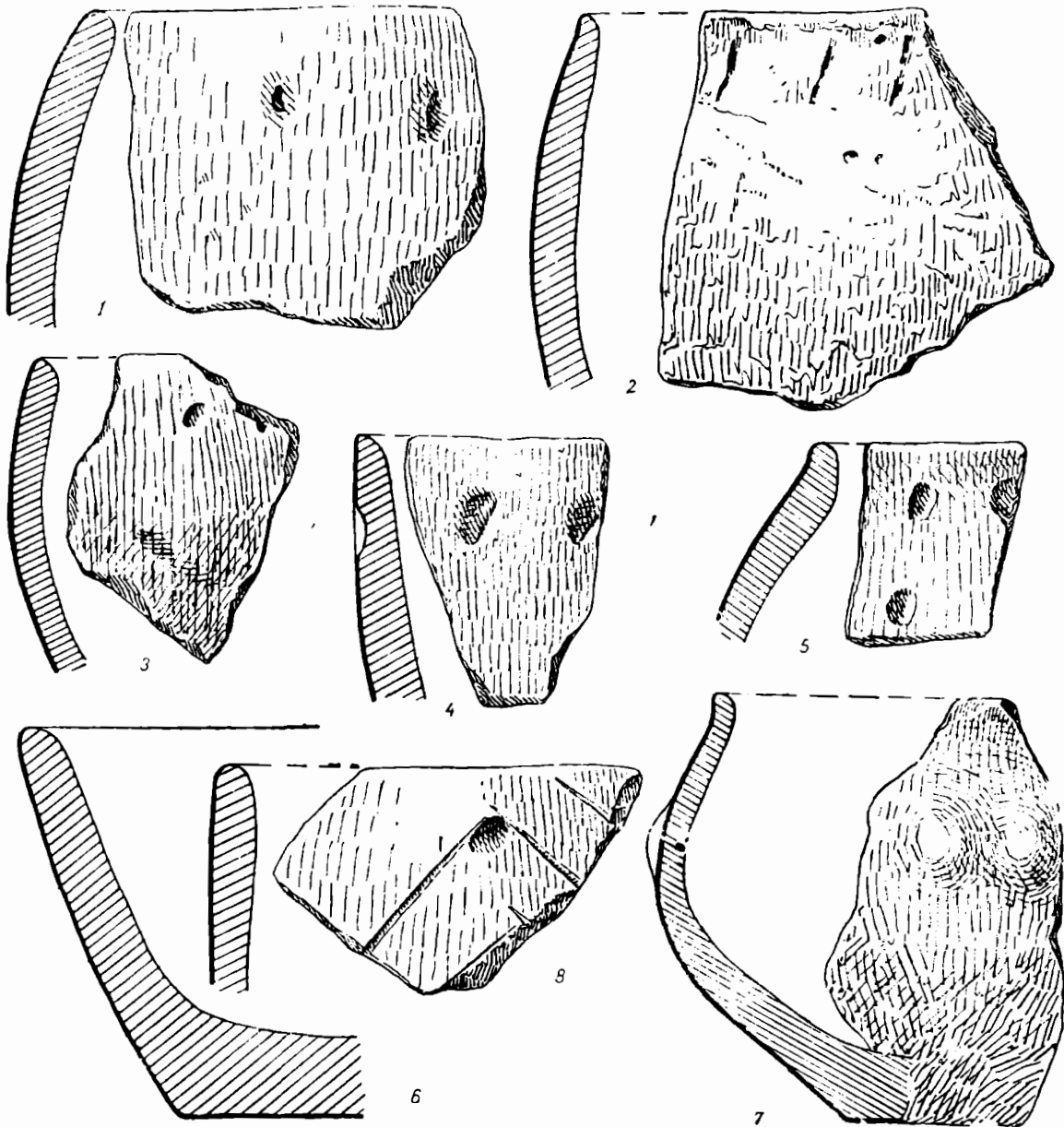

Fig. 1. Cerică liniară d. la Hârman.
<https://biblioteca-digitala.ro>

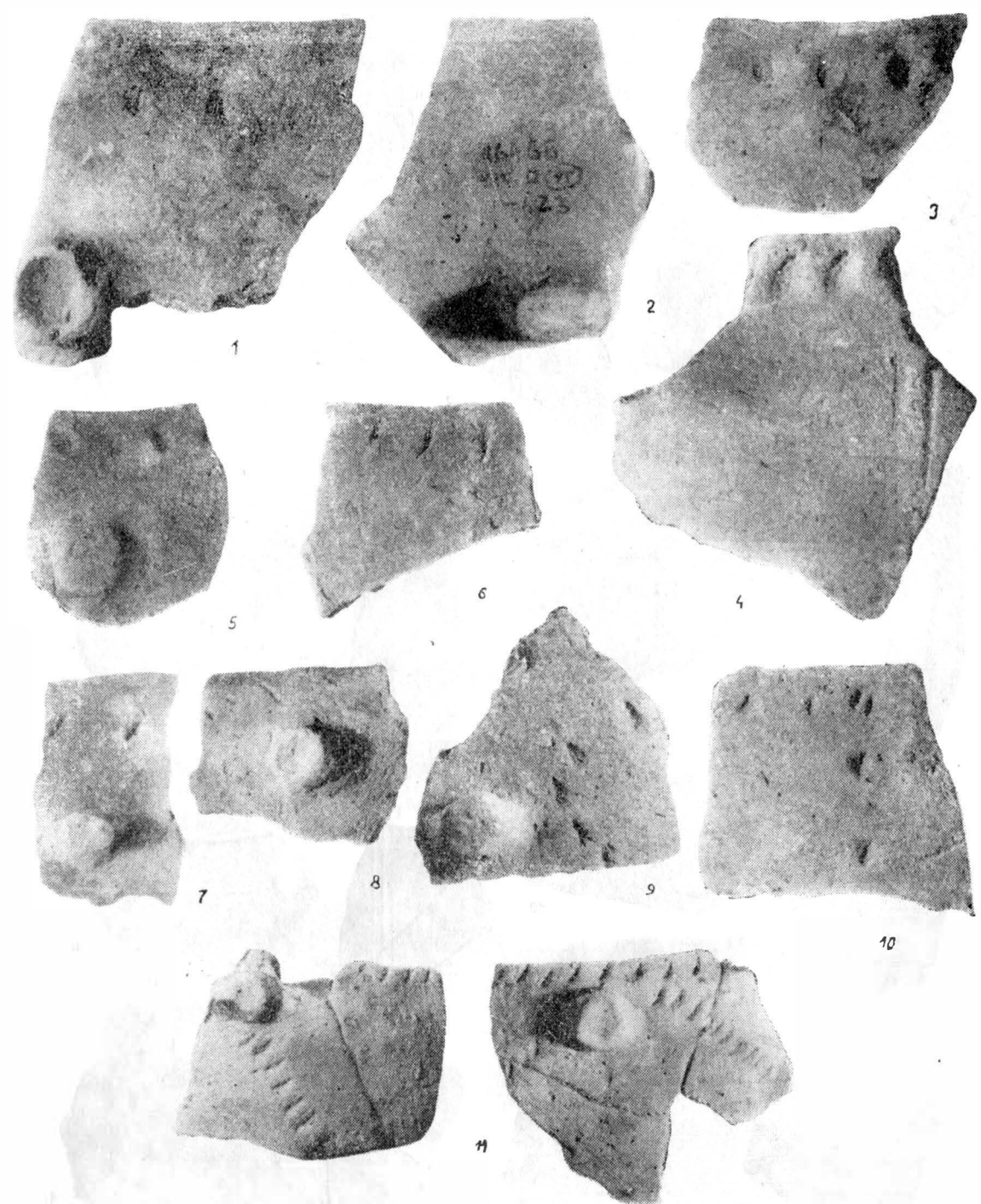

Fig. 2. Ceramică liniară de la Hărman.

<https://biblioteca-digitala.ro>

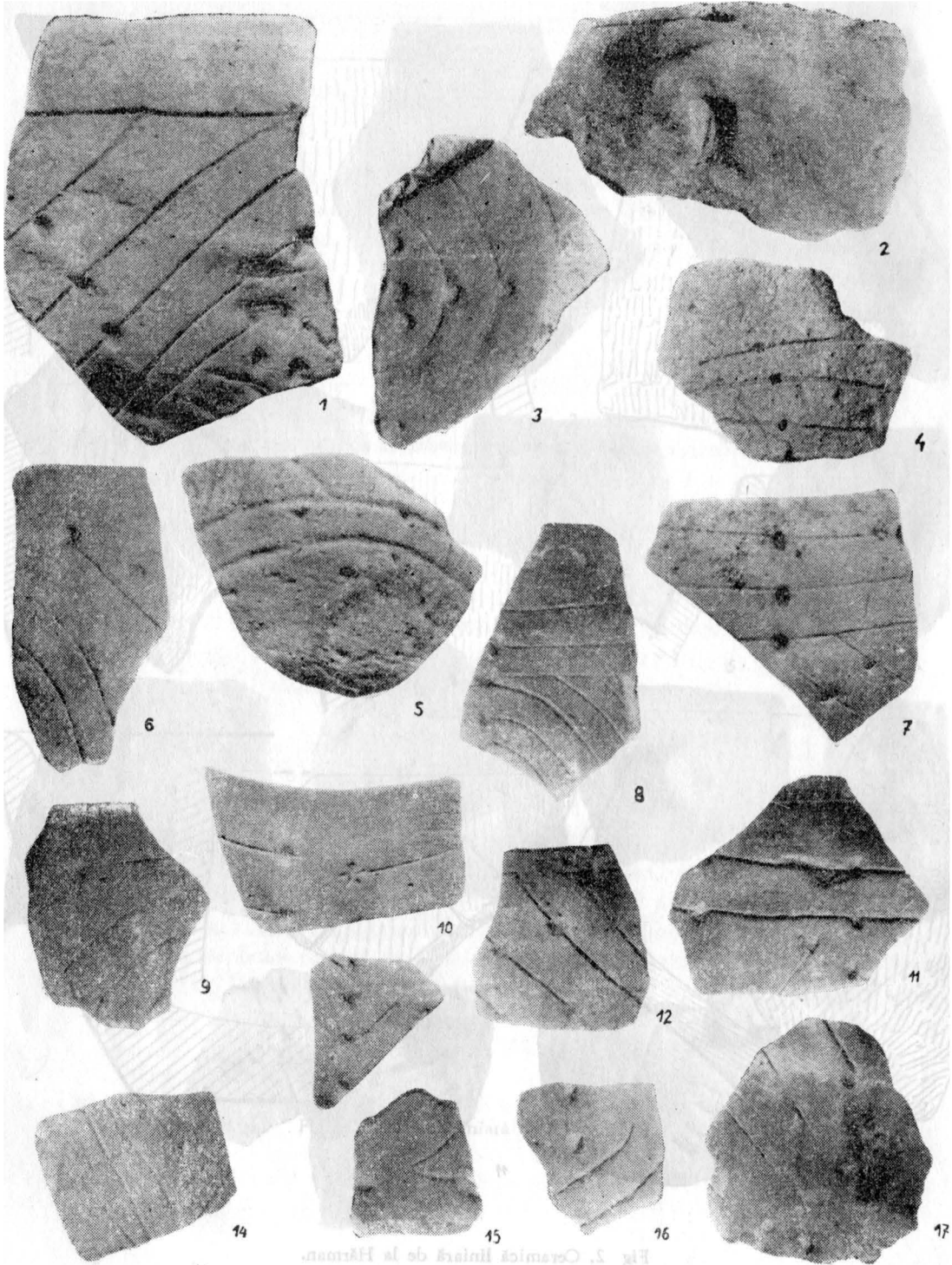

Fig. 2. Ceramici liniară de la Hărman.

<https://biblioteca-digitala.ro>

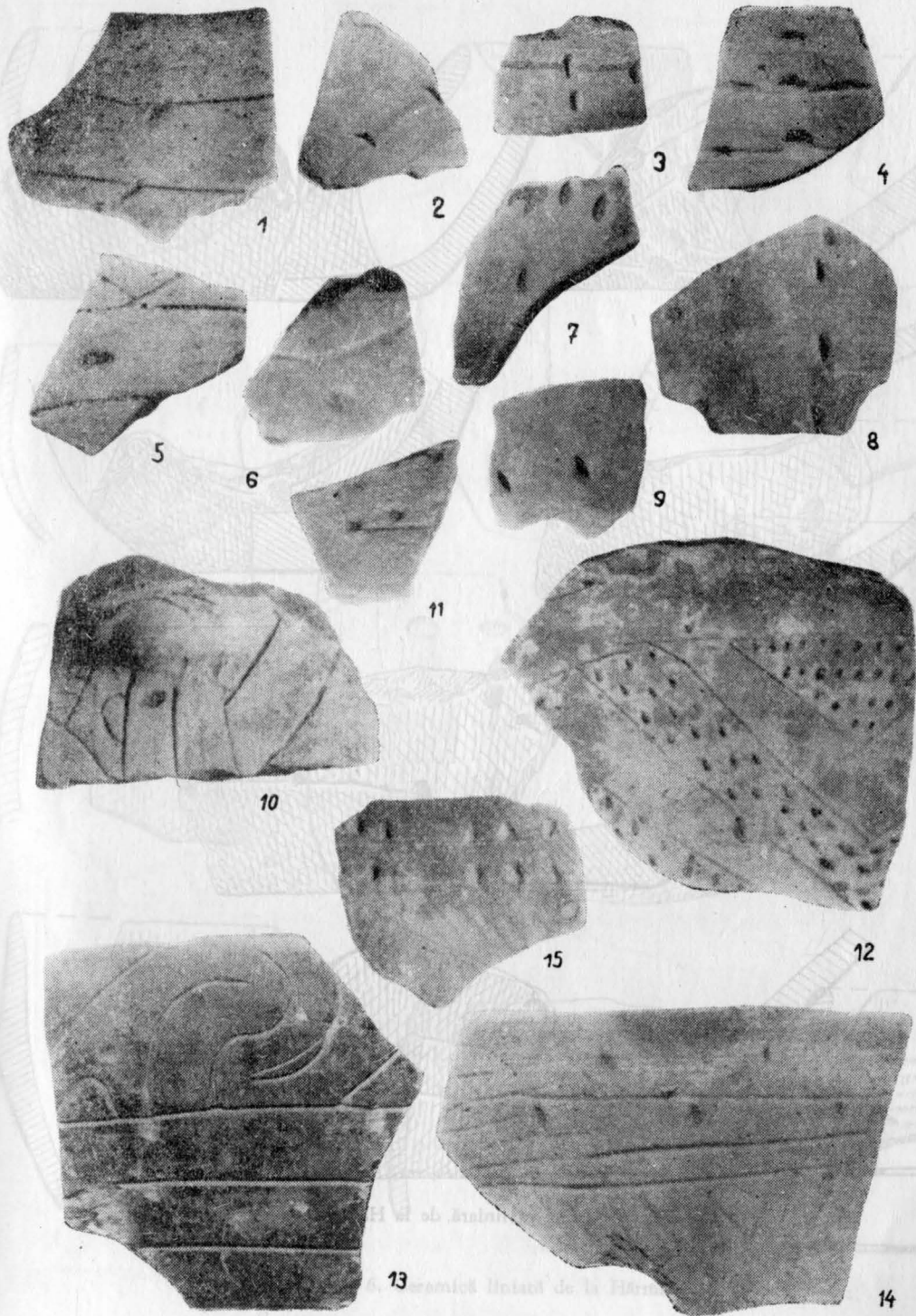

Fig. 4. Ceramică liniară de la Hărman.

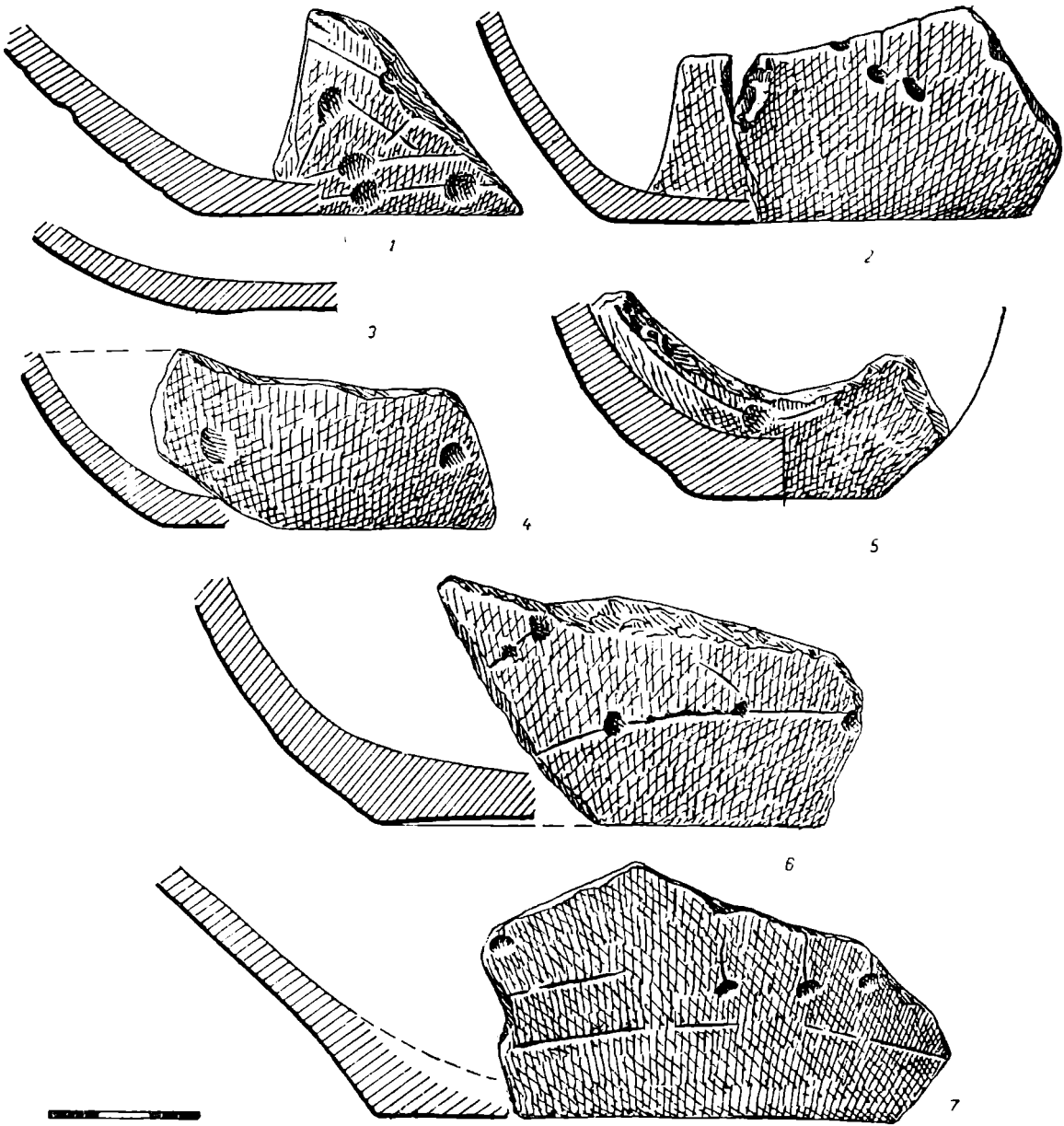

Fig. 5. Ceramica liniară de la Hărman.

<https://biblioteca-digitala.ro>

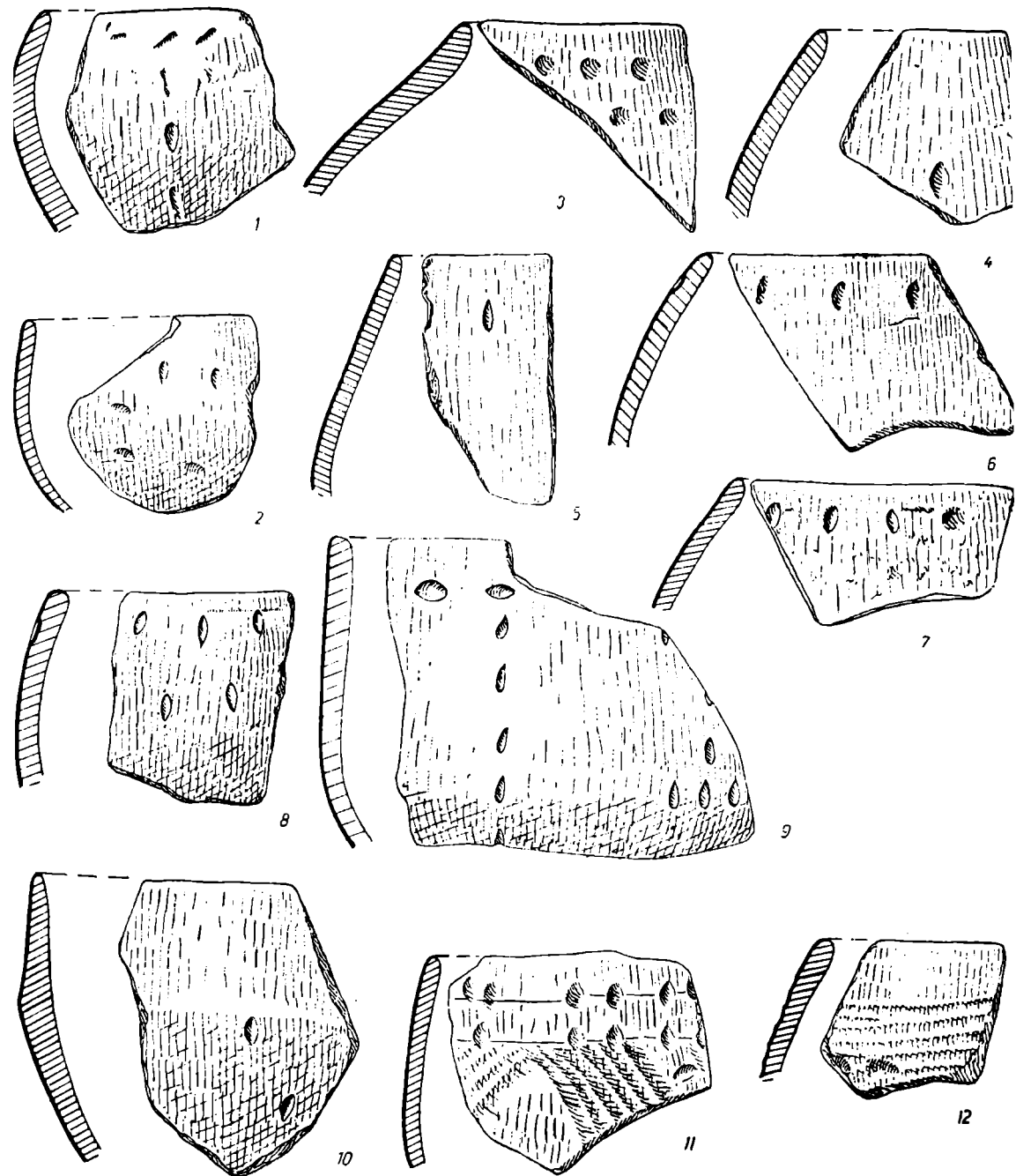

Fig. 6. Ceramica linieră de la Harman.

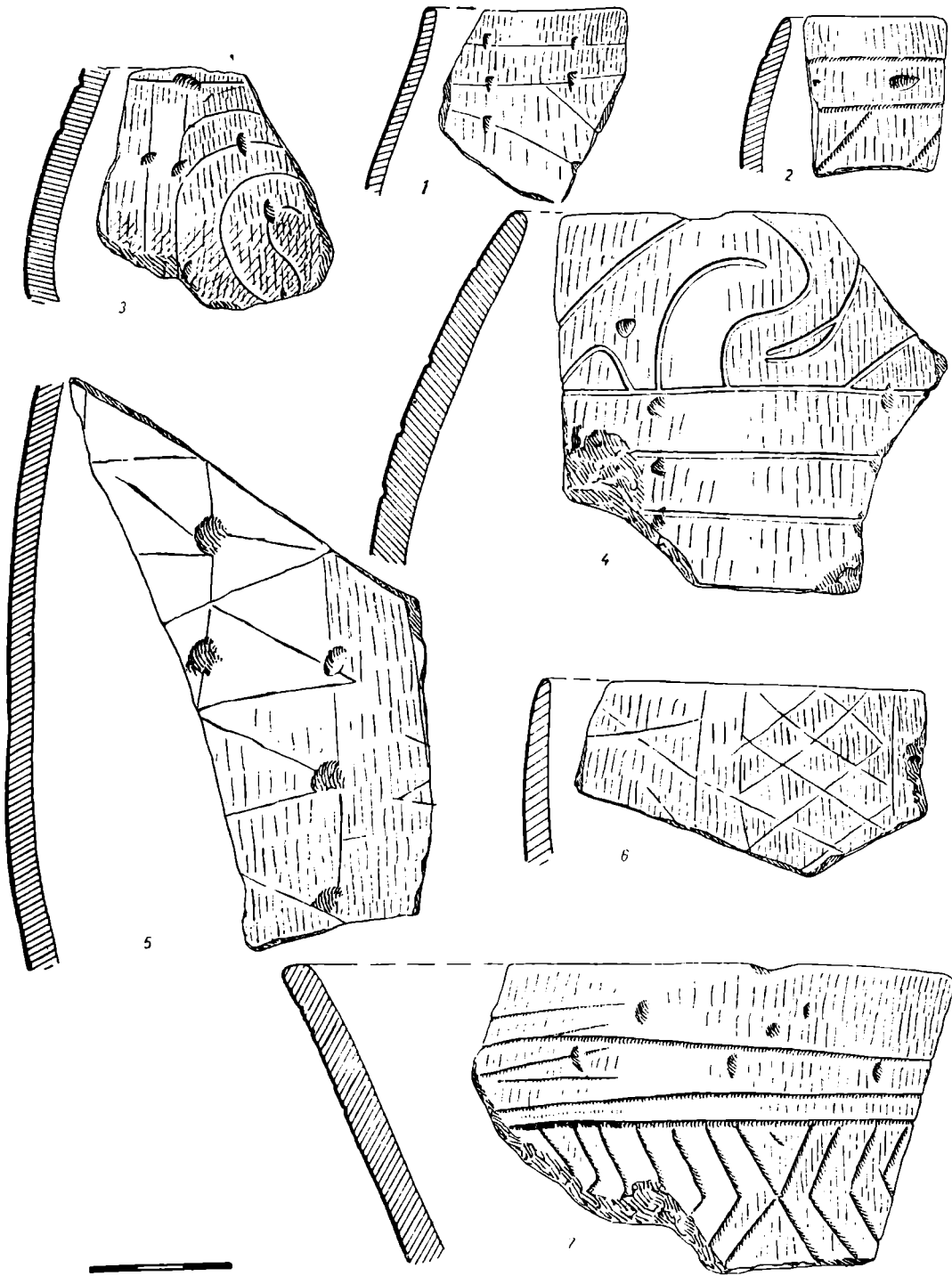

Fig. 7. Ceramici din Mușă de la Hășman.

<https://biblioteca-digitala.ro>

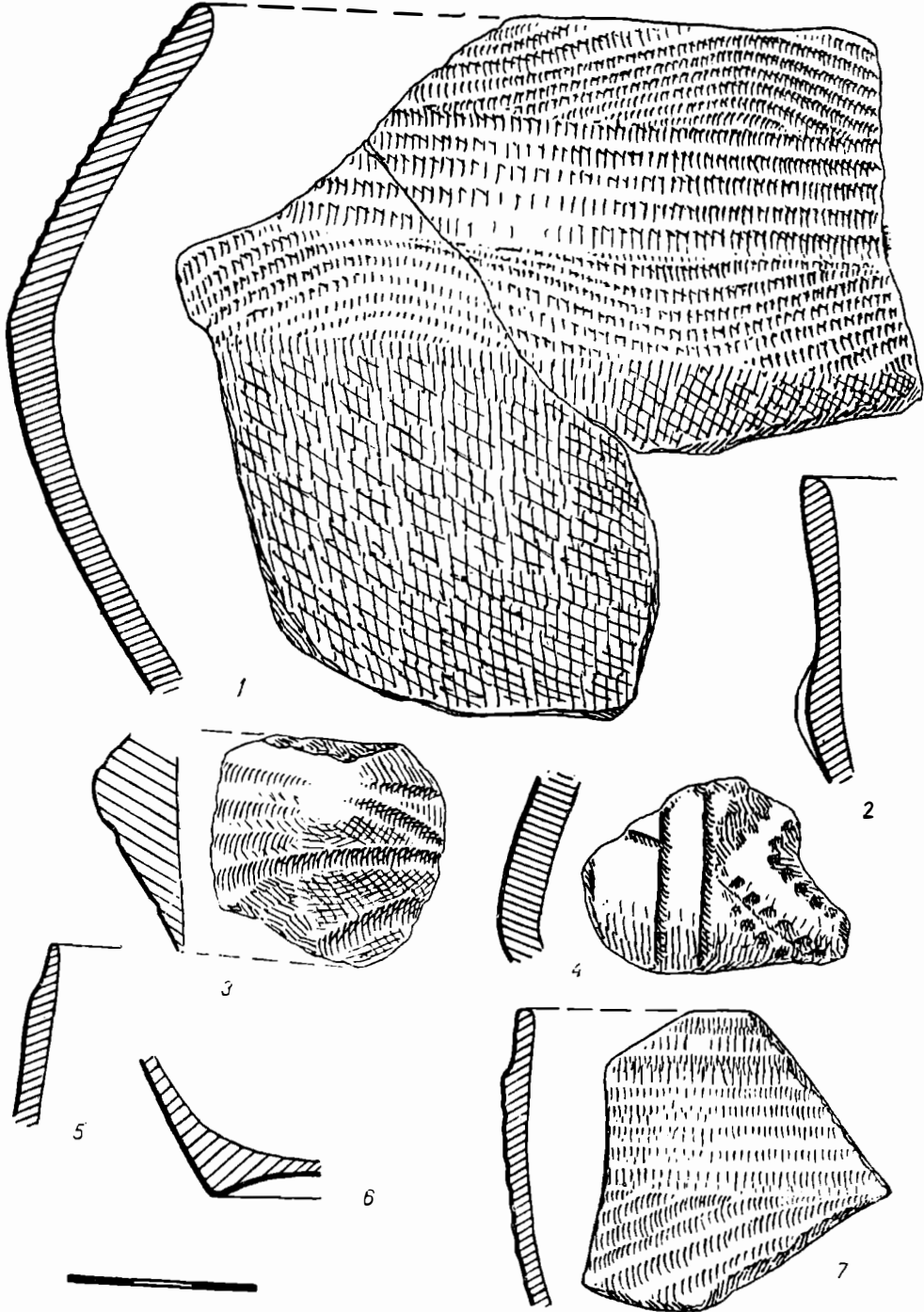

Fig. 8. 1-4, Fragmente ceramice Boian I de la Härrman; 5-7, fragmente ceramice Boian II de la Härrman.

DIE LINIENBANDKERAMIK VON HÄRMAN (HONIGBERG)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Während der im Obstgarten der LPG Hărman (Honigberg) durchgeführten Ausgrabungen wurden zahlreiche Funde von Linienbandkeramik gemacht. Diese erschienen jedoch nicht in einer klar umrissenen Ablagerung, sondern mit anderen, älteren oder jüngeren Materialien vermischt.

Die Keramik von Honigberg weist einigermaßen besondere Merkmale auf. Neben den gewöhnlichen Kategorien erscheinen, ausser einer entwickelteren Keramik, auch eine derjenigen aus der Siedlung von Sudiți ähnliche sowie ein paar Boian I-Importe.

Die Linienbandkeramiker kamen aus der Moldau, den Alt entlang ins Burzenland, wo sie mit ihren Nachbarn jenseits der Südkarpaten, den Trägern der ersten Phase der Boian-Kultur, in Berührung kamen. Von diesen übernahmen und verarbeiteten sie einige Zierelemente in der Keramik.

Die Siedlung von Honigberg dauerte vermutlich bis zum ersten Auftreten des späteren Abschnitts der zweiten Phase der Boian-Kultur im südöstlichen Siebenbürgen.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1—7. Linienbandkeramik von Honigberg.

Abb. 8. Gefäßbruchstücke von Honigberg: 1—4, Boian I-Kultur, 5—7, Boian II-Kultur